ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА БЕЗПЕКА 24.07.2025 | Русиф Гусейнов

Від прагматизму до поляризації?

Розрив азербайджано-російських відносин – не просто двостороннє непорозуміння, а симптом великої геополітичної трансформації регіону

У відносинах між Азербайджаном і Росією починається новий етап, позначений ростом напруги, переосмисленням стратегії та геополітичними наслідками для всього Південного Кавказу. Те, що на початку здавалося окремими інцидентами, які дехто вважав звичайними розборками місцевих бюрократів або кримінальних авторитетів, переросло в геополітичний розрив. Вісь Баку – Москва, побудована колись на прагматизмі, тепер хитається через взаємну недовіру, стратегічні розбіжності й дедалі жорсткіші висловлювання.

Підхід Азербайджану до Росії традиційно полягає в тонкому балансуванні. Баку утримується від приєднання до антиросійських блоків чи запровадження санкцій, але не цурається твердої позиції в двосторонніх відносинах, де можливі жорсткі слова та рішучі дії. Наприклад, Азербайджан може надати військову допомогу Україні або відновити пошкоджену інфраструктуру, але тільки в межах двосторонньої співпраці, а не місій під проводом Заходу. Така політика ведеться на тлі загального погіршення відносин між Азербайджаном і Росією.

Російські політики дуже занепокоєні зростанням ролі Туреччини на Південному Кавказі, передусім через її союз з Азербайджаном

Незалежна й рівновіддалена зовнішня політика Азербайджану часто викликала розчарування Москви. Попри всі заграваннь, Кремль так і не зміг залучити Баку в свої євразійські інтеграційні проєкти. Головний провал був після Карабаської війни 2020 року, коли Росія прагнула закріпити свою військову присутність в регіоні. Натомість Азербайджан наполіг на достроковому (за рік до закінчення мандату) виведенні з Карабаху російських миротворців.

Багатовекторна зовнішня політика, що ґрунтується на стратегічних зв’язках з Туреччиною та Пакистаном, поглибленні партнерства з

Ізраїлем і розбудові відносин з Китаєм, ще зменшила залежність Баку від Москви. Російські політики дуже занепокоєні зростанням ролі Туреччини на Південному Кавказі, передусім через її союз з Азербайджаном. Також їх тривожить тиха, але послідовна підтримка України з боку Баку від початку російського вторгнення, а саме гуманітарна, медична та інфраструктурна допомога.

Особисті зв'язки між президентами Алієвим і Путіним довго були чинником стабілізації, допомагаючи згладжувати інституційні тертя. Але остання відома їхня розмова відбулася в січні 2025 року й була присвячена інциденту з літаком, тобто пряма комунікація на високому рівні явно погіршилась.

Багато політиків і дипломатів в Баку говорять про зміну розстановки сил: Росія тепер потребує Азербайджану більше, ніж Азербайджан потребує Росії. Москва, ізольована західними санкціями, відрізана від ключових ринків і транзитних шляхів, стає дедалі більше залежною від південних точок доступу до Туреччини, Ірану та Перської затоки. Найбільш надійною і стратегічно важливою ланкою в цій новій політичній конфігурації є саме Азербайджан.

Двосторонні зв'язки слабшають

Низхідна динаміка азербайджано-російських відносин стала очевидною після того, як у грудні 2024 року російські системи протиповітряної оборони збили азербайджанський пасажирський літак. Цей кричущий випадок викликав негайну дипломатичну реакцію Баку, включно з вимогами офіційних вибачень, відповідальності та компенсації. Неоднозначна й запізніла реакція Москви тільки поглибила розкол. Підкреслила його глибину демонстративна відсутність президента Ільхама Алієва на російському параді до Дня Перемоги (9 травня 2025 року), запрошення на який є класичним прийомом кремлівської церемоніальної дипломатії.

Напруга зросла ще більше в червні 2025 року після масових арештів етнічних азербайджанців в Єкатеринбурзі, які багато хто в Баку сприйняв як навмисний і організований акт переслідування або залякування. Незалежно від того, чи це була локальна боротьба за владу, чи операція, санкціонована Москвою, вона має далекосяжні політичні наслідки. Азербайджан відреагував рішуче: призупинив діяльність російської медіаагенції «Спутнік», затримав кількох російських громадян за звинуваченнями в кібершахрайстві та контрабанді, а також став поширювати через місцеві ЗМІ войовничі висловлювання проти Кремля.

Росія втрачає вплив на Південному Кавказі

Вплив Росії на Південному Кавказі зменшується після Карабаської війни 2020 року, яка змінила розстановку сил в регіоні. Військова перемога Азербайджану над Вірменією, традиційним союзником Росії, викрила ненадійність московських гарантій безпеки та експорту зброї. Що ще важливіше, вона дозволила Туреччині стратегічно закріпитися в регіоні завдяки тісному союзу з Баку.

Ця війна стала початком перегрупування. Вірменія, прагнучи скоригувати стратегічну орієнтацію, ініціювала переговори про нормалізацію відносин як з Туреччиною, так і з Азербайджаном, тобто відсунула Москву на другий план. Історичний візит прем'єр-міністра Нікола Пашиняна в Анкару та вірмено-азербайджанський саміт в Абу-Дабі знаменували докорінні зміни, адже десятиліттями мирний процес контролював Кремль. Дипломатична участь США в питанні Зангезурського коридору ще більше послаблює вплив Росії.

Війна в Україні теж тільки погіршила становище Росії. Зав'язнувши в ній як в військовому, так і в дипломатичному сенсі, Москва втратила здатність зберігати позиції на Південному Кавказі. Нині Росія дедалі більше залежить від Азербайджану як логістичного та геополітичного провідника до Туреччини, Ірану та Перської затоки, оскільки інші маршрути перекривають міжнародна ізоляція і західні санкції.

Спроби Москви відновити вплив після війни (зокрема, за допомогою миротворчих сил в Карабаху) були невдалими. В 2024 році Азербайджан домігся виведення російських військ за рік до закінчення мандату. Ця подія, безпрецедентна в пострадянській політиці, засвідчила зростання ваги Азербайджану та неспроможність Росії контролювати нібито свою сферу впливу.

Новий конфлікт?

Після заяви президента Алієва на III Шушинському медіафорумі в липні 2025 року глибина розколу поза сумнівом. Його заклик до відповідальності за збитий літак, підкріплений погрозами звернутися до міжнародних судів, супроводжувався незвично прямою критикою російського обструкціонізму. Його завуальована порада Україні «ніколи не погоджуватися на окупацію» прозвучала, як ледь прихований осуд поведінки Росії.

Деякі прокремлівські коментатори загострили атмосферу ще більше, закликавши до жорсткої відповіді Азербайджану, включно зі збройним нападом. Хоча формально ескалації не відбулося, риторика обох сторін свідчить про перехід від дипломатичного обурення до відкритої конфронтації.

Риторика обох сторін свідчить про перехід від дипломатичного обурення до відкритої конфронтації

Росія десятиліттями використовувала затяжні конфлікти на Південному Кавказі як інструмент впливу, точніше, тиску на держави регіону. Нині ця стратегія стрімко втрачає ефективність, особливо у випадку Азербайджану, хоча й Вірменії також. Військові перемоги Баку, його стратегічний альянс з Анкарою та розширення мережі глобальних партнерств докорінно змінили геополітичну архітектуру регіону. Росія, навпаки, відчуває, що її вплив слабшає, м'яка сила розмивається, а традиційні механізми примусу більше не діють. Що ж до Вірменії, вирішення карабаського питання розв'язало Єревану руки, а саме дало можливість переглянути свою зовнішню політику, покласти край російському пануванню і шукати нові стратегічні орієнтири.

Розрив азербайджано-російських відносин – це не просто непорозуміння між двома сторонами, а симптом масштабної геополітичної трансформації Південного Кавказу. Чи призведе ця трансформація до встановлення нового порядку, чи до подальшої фрагментації, залежатиме від того, як регіональні та світові гравці пристосуються до нових реалій.

В будь-якому разі очевидно, що Азербайджан діє вже не з позиції стратегічної обережності. Він утверджує себе як впевнений, незалежний гравець, чиє бачення майбутнього регіону кардинально відрізняється від московського. Геополітичні наслідки цього поширяться далеко за межі Кавказу і, можливо, стануть початком нової епохи в євразійській політиці.

Переклад з англійської Дар'ї Прусенко

Русиф Гусейнов

Русиф Гусейнов (Rusif Huseynov) – співзасновник і директор Бакинського аналітичного центру ім. Топчубашова. Основними сферами його інтересів є соціально-політичний розвиток, заморожені конфлікти та етнічні меншини в пострадянських країнах, а також Східна Європа, Близький Схід, Кавказ та Центральна Азія.